

بخش هفتم

آموزه‌ها لمور آخر

مرگ جسمانی و حالت هیانی

۱- مرگ جسمانی

مرگ جسمانی به گونه‌های مختلف در کتاب مقدس توصیف شده است. از آن تحت عناوین ذیل سخن گفته شده است: مرگ جسم، به گونه‌ای متمایز از مرگ روح (متی ۲۸:۱۰؛ لوقا ۴:۱۲)، خاتمه یا از دست دادن جان (حیات حیوانی) (لوقا ۹:۶؛ یوحنا ۲۵:۱۲)، و جدا شدن روح از بدن (جامعه ۷:۱۲؛ یعقوب ۲۶:۲). از آن هرگز به عنوان نابودی یا فنا صحبت نشده، بلکه همچون خاتمه زندگی جسمانی بوسیله جدایی روح از جسم. پیروان پلاجیوس و سوسینیوس تعلیم می‌دهند که انسان خلق گردید و بنابراین باید بمیرد. اما این امر با کتاب مقدس هماهنگی ندارد. کلام خدا تعلیم می‌دهد که مرگ نتیجه گناه و مجازات متعلق به آن می‌باشد (پیدایش ۲:۱۷؛ ۳:۱۹؛ رومیان ۵:۱۲، ۱۷؛ ۶:۲۳). مرگ نه تنها امری طبیعی نیست، بلکه بیانگر خشم الهی (مزمور ۷:۹۰، ۱۱)، داوری (رومیان ۱:۳۲)، محکومیت (رومیان ۵:۱۶)، و لعنت (غلاطیان ۳:۱۳) می‌باشد که قلب انسان را از ترس پر ساخته است. اما از آنجایی که مرگ مجازاتی برای گناه است، و ایمانداران از تقصیر و محکومیت گناه آزاد شده‌اند، سؤالی که بطور طبیعی مطرح می‌گردد این است که چرا ایمانداران باید بمیرند؟ کاملاً

آشکار است که مرگ برای آنها نمی‌تواند مجازات گناه باشد، اما می‌باید به آن به‌عنوان یک عامل مهم در فرایند تقدیس نگریست. مرگ جسمانی در واقع اوج مرگ آنها نسبت به گناه می‌باشد.

۲- حالت یا جایگاه هیانی

دیدگاه‌های بسیار متفاوتی در مورد شرایط انسان میان مرگ جسمانی و قیام همهٔ مردگان وجود دارد. در مورد مهمترین دیدگاهها در اینجا بطور مختصر بحث شده است.

دیدگاه جدید در مورد هاویه-عالم اموات

دیدگاهی که امروزه خیلی متداول می‌باشد، این است که به‌هنگام مرگ، هم خدا ترسان و هم بدکاران به یک مکان میانی فرو می‌روند. این مکان در عهدعتیق «هاویه» (sheol) نامیده شده و در عهدجدید «عالم اموات» (hades یا جهنم). این مکان، مکان پاداش یا مجازات نمی‌باشد، بلکه مکانی است که همه دچار یک سرنوشتند؛ مسکن دلتنگی است، جایی که زندگی وجود دارد اما به‌شکل انعکاسی ضعیف از زندگی بر روی زمین؛ مکان سستی و ضعفِ هوشیاری است و سستی و رکود؛ مکانی است که شخص علائق خود را از دست می‌دهد، و خوشیهای زندگی تبدیل به غم و اندوه می‌گردد. اما این تعریف را نمی‌توان با تعلیم کتاب مقدس سازگار دانست. اگر اصطلاحات sheol و hades همیشه به مکانی اشاره می‌کردند که خدا ترسان و بدکاران هر دو به آنجا نزول می‌کردند، چگونه امکان داشت که در خصوص نزول به آنجا به بدکاران هشدار داده شود (مزمور ۱۷:۹؛ امثال ۵:۵؛ ۲۷:۷؛ ۱۸:۹؛ ۲۴:۱۵؛ ۱۴:۲۳)؟ به‌علاوه چگونه کتاب مقدس می‌توانست از خشم خدا به‌عنوان آتشی سوزنده در آنجا سخن گوید (تثنیه ۲۲:۳۲)؟ در همین hades بود که مرد ثروتمند

چشمانش را به بالا دوخت (لوقا ۲۳:۱۶) و آنجا را «مکان عذاب» نامید (آیه ۲۸). بهتر است چنین برداشت کنیم که کلمات sheol و hades همیشه به یک معنا به کار نمی‌روند. این واژه‌ها بعضی مواقع به قبر (پیدایش ۳۸:۴۲؛ مزمور ۱۰:۱۶) اشاره دارند و در مواقع دیگر به حالت یا موقعیت مرگ که به شکل مکان توصیف شده (اسموئیل ۶:۲؛ مزمور ۴۸:۸۹)، و در مواردی دیگر به مکان مجازات ابدی (تثنیه ۲۲:۳۲؛ مزمور ۱۷:۹؛ امثال ۱۸:۹).

برزخ، و محل مقدسین عهدعتیق، و مسکن اطفال

بر اساس اعتقادات کلیسای کاتولیک، روح اشخاصی که به هنگام مرگ کامل می‌باشند، بی‌درنگ به آسمان راه می‌یابد (متی ۴۶:۲۵؛ فیلیپیان ۱:۲۳). اما آنانی که به هنگام مرگ کامل و پاک نیستند (که این وضعیت اکثر ایمانداران می‌باشد)، به مکان تطهیر و تقدیس وارد می‌گردند که برزخ (purgatory) نامیده می‌شود. مدت زمانی که آنها در آنجا می‌مانند متغیر است و بستگی به نیاز هر شخص دارد؛ این مدت می‌تواند بوسیله دعاها، کارهای نیک و اجرای آیین قربان مقدس از سوی دوستان یا خویشان دیندار شخص کوتاه گردد. این آموزه هیچ پشتوانه‌ای در کتاب مقدس ندارد. بر اساس تعالیم کلیسای کاتولیک، مکانی به نام Limbus Patrum مکانی است که مقدسین عهدعتیق در آن ماندند تا اینکه مسیح در زمان مابین مرگ و قیام خویش ایشان را آزاد ساخت. مکانی به نام Limbus Infantum نیز مسکن تمام کودکانی است که تعمید نگرفته‌اند. ایشان در آنجا می‌مانند بدون هیچ امیدی برای رهایی، و البته بدون اینکه مجازاتی بر ایشان وارد آید، اما محروم از برکات آسمان. برای هیچیک از این دیدگاهها هیچ پشتوانه‌ای در کتاب مقدس وجود ندارد.

خواب روح

در گذشته فرقه‌های مختلفی از این دیدگاه دفاع می‌کردند که روح به‌هنگام مرگ، وارد حالتی ناهشیار و نوعی آرامی و خواب می‌گردد. در روزگار ما، ادویتیستها و شاهدان یهوه به این عقیده باور دارند. این عقیده جذبه خاصی دارد برای کسانی که هشیاری انسان بدون مغز را دشوار می‌یابند. ایشان برای تأیید نظر خود، به بخشهایی از کتاب مقدس استناد می‌کنند که در آنها از مرگ به‌عنوان نوعی خواب (متی ۹:۲۴؛ اعمال ۷:۶۰؛ ۱ تسالونیکیان ۴:۱۳) یا حالتی بدون برخورداری از هشیاری (مزمور ۵:۶؛ ۹:۳۰؛ ۱۷:۱۱۵؛ ۴:۱۴۶) یاد شده است. آیات دسته اول، فقط به این دلیل مرگ را به خواب تشبیه می‌کنند که بدن مرده شبیه بدن کسی است که خواب است؛ آیات دسته دوم نیز فقط بر این امر تأکید دارند که مرده‌ها نمی‌توانند شناخت بیشتر یا شراکتی در فعالیت‌های دنیای حاضر داشته باشند. در توصیف ایمانداران آمده که ایشان بلافاصله پس از مرگ، از یک زندگی هشیارانه برخوردار خواهند بود (لوقا ۱۶:۱۹-۳۱؛ ۲۳:۲۳؛ ۲ قرنتیان ۵:۸؛ فیلیپیان ۱:۲۳؛ مکاشفه ۹:۶).

نیستی و نامیرایی مشروط

بر اساس این عقاید، افراد بدکار پس از مرگشان هیچ وجود هشیارانه‌ای نخواهند داشت، البته اگر اصلاً از وجودی برخوردار گردند. نیستی‌گرایی تعلیم می‌دهد که انسان ابدی خلق گردید، اما آنهایی که به گناه کردن ادامه می‌دهند، به وسیله عمل مثبت خدا از نامیرایی بی‌بهره می‌مانند و در نهایت نابود می‌گردند یا برای همیشه از هشیاری محروم می‌شوند. بر اساس عقیده نامیرایی مشروط، انسان فانی خلق گردید و فقط ایمانداران هستند که می‌توانند بخشش ابدی بودن را در مسیح دریافت کنند. گناهکاران سرانجام بطور کامل هلاک گردیده، یا هر نوع هشیاری را از دست خواهند

داد. در هر دو مورد، نتیجه همان است. پیروان این نظریه‌ها معتقدند که کتاب مقدس اعتقادشان را تأیید می‌کند، زیرا طبق عقیده ایشان، کتاب مقدس حیات جاودانی را به‌عنوان بخشش خدا در مسیح معرفی می‌نماید (یوحنا ۱۰:۲۷، ۲۸؛ رومیان ۷:۲؛ ۶:۲۳) و گناهکاران را به مرگ و نابودی تهدید می‌کند (مزمور ۲۷:۷۳، ملاکی ۱:۴؛ ۲ پطرس ۲:۱۲). اما کتاب مقدس آشکارا تعلیم می‌دهد که گناهکاران به موجودیت خود ادامه خواهند داد (متی ۴۶:۲۵؛ مکاشفه ۱۱:۱۴؛ ۱۰:۲۰)، و اینکه درجات مختلفی از مجازات برای بدکاران وجود خواهد داشت (لوقا ۱۲:۴۷، ۴۸؛ رومیان ۲:۱۲).

فرصت دوباره

بعضی از الهیدانان معتقد هستند که اشخاصی که در گناهان خود می‌میرند، بعد از مرگ فرصت دیگری برای پذیرش مسیح دارند. هیچ انسانی بدون اینکه فرصت مناسبی برای شناخت و پذیرش مسیح داشته باشد، هلاک نخواهد شد. آنها بر قسمت‌هایی از کتاب مقدس از قبیل افسسیان ۴:۸، ۹ و اقرنتیان ۱۵:۲۴-۲۸ و فیلیپیان ۲:۹-۱۱ و کولسیان ۱:۱۹-۲۰ و ۱ پطرس ۳:۱۹؛ ۴:۶ استناد می‌نمایند. اما این قسمت‌ها این دیدگاه را ثابت نمی‌کنند. علاوه بر این، کتاب مقدس تعلیم می‌دهد که شرایط و موقعیت بی‌ایمانان ثابت و بلا تغییر خواهد بود (جامعه ۱۱:۳؛ لوقا ۱۹:۱۶-۳۱؛ یوحنا ۸:۲۱، ۲۴؛ ۲ پطرس ۲:۴، ۹؛ یهودا ۷:۱۳). داوری ایشان بر اساس اعمالی صورت خواهد گرفت که در جسم انجام داده‌اند (متی ۷:۲۲؛ ۲۳؛ ۱۰:۳۲، ۳۳؛ ۲۵:۳۴-۴۶؛ ۲ قورنتیان ۵:۹-۱۰؛ ۲ تسالونیکیان ۱:۸).

آیاتی برای حفظ کردن در باره موضوعات مورد بحث:

الف: مرگ، مجازات گناه است

رومیان ۱۲:۵ «و به اینگونه موت بر همه مردم طاری گشت از آنجا که همه گناه کردند.»

رومیان ۲۳:۶ «زیرا که مزد گناه موت است اما نعمت خدا حیات جاودانی در خداوند ما عیسی مسیح.»

ب: پیروزی و غلبه ایمانداران بر مرگ

اقرنتیان ۱۵:۵۵-۵۷ «ای موت نیش تو کجا است و ای گور ظفر تو کجا؟ نیش موت گناه است و قوت گناه شریعت. لیکن شکر خدا را است که ما را بواسطه خداوند ما عیسی مسیح ظفر می دهد. بنابراین ای برادران حبیب من پایدار و بی تشویش شده پیوسته در عمل خداوند بیفزایید، چون می دانید که زحمت شما در خداوند باطل نیست.»

ج: هاویه-عالم اموات در بعضی از موارد اشاره به مکانی برای مجازات است
مزمور ۹:۱۶ «شریران به هاویه خواهند برگشت و جمیع امت‌هایی که خدا را فراموش می کنند.»

امثال ۱۵:۲۴ «طریق حیات برای عاقلان بسوی بالا است تا از هاویه اسفل دور شود.»

لوقا ۱۶:۲۳ «پس چشمان خود را در عالم اموات گشوده خود را در عذاب یافت و ابراهیم را از دور و ایلعازر را در آغوشش دید.»

د: ایمانداران بلافاصله بعد از مرگ با مسیح خواهند بود

۲اقرنتیان ۵:۸ «پس خاطر جمع هستیم و این را بیشتر می پسندیم که از

بدن غربت کنیم و به نزد خداوند متوطن شویم.»
 فیلیان ۱:۲۳ «زیرا در میان این دو سخت گرفتار هستم چونکه خواهش دارم که رحلت کنم و با مسیح باشم زیرا این بسیار بهتر است.»

هز غیر ایمانداران بعد از مرگ به حیات خود ادامه می‌دهند
 متی ۲۵:۴۶ «و ایشان در عذاب جاودانی خواهند رفت اما عادلان در حیات جاودانی.»

لوقا ۱۲:۴۷، ۴۸ «اما آن غلامی که اراده مولای خویش را دانست و خود را مهیا نساخت تا به اراده او عمل نماید تازیانه بسیار خواهد خورد. اما آنکه نادانسته کارهای شایسته ضرب کند تازیانه کم خواهد خورد؛ و به هر کسی که عطا زیاده شود از وی مطالبه زیادتر گردد و نزد هر که امانت بیشتر نهند از او بازخواست زیادتر خواهند کرد.»

مکاشفه ۱۴:۱۱ «و دود عذاب ایشان تا ابدالآباد بالا می‌رود. پس آنانی که وحش و صورت او را پرستش می‌کنند و هر که نشان اسم او را پذیرد شبانه روز آرامی ندارند.»

و: بعد از مرگ هیچ رهایی و گریزی وجود ندارد

لوقا ۱۶:۲۶ «و علاوه برین در میان ما و شما ورطه عظیمی است چنانچه آنانیکه می‌خواهند از اینجا به نزد شما عبور کنند نمی‌توانند و نه نشینندگان آنجا نزد ما توانند گذشت.»

۲ پطرس ۲:۹ «پس خداوند می‌داند که عادلان را از تجربه رهایی دهد و ظالمان را تا به روز جزا در عذاب نگاه دارد.»

برای مطالعه بیشتر

الف: آیات زیر چه حقایقی را در مورد مرگ تعلیم می‌دهند؟ اقرتیان

۱۵:۵۷-۵۵؛ ۲ تیموتاؤس ۱:۱۰؛ عبرانیان ۲:۱۴؛ مکاشفه ۱:۱۸؛ ۲۰:۱۴.
 ب: آیا آیات ذیل تائیدکننده تعلیم برزخ می‌باشند؟ اشعیا ۴:۴؛ میکاه
 ۷:۸؛ زکریا ۹:۱۱؛ ملاکی ۳:۲؛ متی ۱۲:۳۲؛ اقرنتیان ۳:۱۳-۱۵.
 ج: آیا سخن مسیح بر روی صلیب به دزد در حال مرگ هماهنگ با تعلیم
 استراحت جان می‌باشد (لوقا ۲۳:۴۳)؟

سؤالاتی برای مرور مطالب

- ۱- مرگ فیزیکی در کتاب مقدس چگونه توصیف شده است؟
- ۲- چگونه می‌توان ثابت نمود که مرگ یک امر طبیعی نیست؟
- ۳- ارتباط بین گناه و مرگ چیست؟
- ۴- آیا مرگ برای ایمانداران یک مجازات است؟ آن چه هدفی دارد؟
- ۵- دیدگاه جدید در مورد هاویه-عالم اموات چیست؟
- ۶- چه ایراداتی بر این دیدگاه گرفته شده است؟
- ۷- این اصطلاحات در کتاب مقدس به چه معنی است؟
- ۸- دیدگاه‌های نیستی و نامیرایی مشروط چه تفاوتی با یکدیگر دارند؟
- ۹- قسمتهایی از کتاب مقدس که به‌عنوان پایه و اساسی برای این تعلیم در نظر گرفته می‌شوند، چیست؟
- ۱۰- چگونه می‌توانید آنها را رد کنید؟
- ۱۱- تعلیم کلیسای کاتولیک روم در مورد *Limbus Infantum* , *Limbus Patrum* , *Purgatory* چیست؟
- ۱۲- تعلیم خواب روح چیست؟
- ۱۳- چه قسمتی از کتاب مقدس به‌عنوان پایه و اساسی برای این دیدگاه فرض شده است؟
- ۱۴- تعلیم فرصت دوباره چیست؟
- ۱۵- آیا کتاب مقدس این تعلیم را تائید می‌کند یا رد می‌نماید؟

بازگشت مسیح

عهد جدید به وضوح تعلیم می دهد که به دنبال ظهور اولیه مسیح، بازگشت او نیز رخ خواهد داد. مسیح به بازگشت خود بیش از یک بار اشاره کرده است (متی ۲۴:۳؛ ۱۹:۲۵؛ ۶۴:۲۶؛ یوحنا ۳:۱۴). فرشتگان به هنگام صعود مسیح به این نکته اشاره کردند (اعمال ۱:۱۱) و رسالات بارها در مورد آن سخن می گویند (فیلیپیان ۳:۲۰؛ اتسالونیکیان ۴:۱۵، ۱۶؛ ۲ تسالونیکیان ۱:۷، ۱۰؛ تیطس ۲:۱۳؛ عبرانیان ۹:۲۸).

۱- وقایع مهم پیش از بازگشت مسیح

بر اساس کتاب مقدس، چندین واقعه مهم می بایست پیش از بازگشت مسیح روی دهد:

دعوت لزلمت ها

پیش از بازگشت مسیح می باید خبر خوش ملکوت به تمامی امت ها موعظه گردد (متی ۲۴:۱۴؛ مرقس ۱۳:۱۰؛ رومیان ۱۱:۲۵). این بدین معناست که به امت ها به عنوان یک کل می باید آنچه انجان کامل بشارت داده شود که انجیل در زندگی مردم تبدیل به یک قدرت گردد، تبدیل به نشانه ای که مستلزم تصمیم گیری باشد.

ایمان آوردن تعداد کامل قوم اسرائیل

دوم قرن تیان ۱۵:۳ و رومیان ۲۵:۱۱-۲۹ اشاره به ایمان آوردن قوم اسرائیل می‌کند و متن مربوط به رومیان ظاهراً این موضوع را به زمانهای آخر مرتبط می‌گرداند. بعضی به استناد به این قسمت‌ها تعلیم می‌دهند که اسرائیل به عنوان یک کل و به عنوان یک ملت در نهایت به سوی خداوند بازگشت می‌نماید. اما به احتمال قوی تر، اصطلاح «همگی اسرائیل» در رومیان ۲۶:۱۱ فقط به تعداد کامل برگزیدگان مردم عهد قدیم اشاره می‌کند. به نظر می‌رسد که مقصود این بخش در مجموع این است که در آخر، تعداد بسیاری از قوم اسرائیل به سوی خداوند بازگشت خواهند کرد.

ارتداد بزرگ و مصیبت عظیم

کتاب مقدس بارها تعلیم داده که در ایام آخر یک ارتداد بزرگ روی خواهد داد. شرارت زیاد شده، محبت بسیاری سرد خواهد گردید (متی ۲۴:۱۲؛ ۲ تسالونیکیان ۲:۳؛ ۲ تیموتاؤس ۳:۱-۷؛ ۳:۴، ۴). فریاد شرارتی که به آسمان می‌رسد، منتهی به مصیبت عظیمی خواهد شد که «از ابتدای عالم تا کنون نشده و نخواهد شد» (متی ۲۴:۲۱). اگر آن روزها کوتاه نمی‌گردید، هیچ بشری نجات نمی‌یافت، لکن بخاطر برگزیدگان، آن روزها کوتاه خواهد شد.

ظهور ضد مسیح (دجال)

روح ضد مسیح قبلاً در ایام رسولان نیز آشکار بود (ایوحنا ۳:۴) و دجالان بسیاری نیز ظاهر شده‌اند (ایوحنا ۱۸:۲). اما کتاب مقدس می‌فرماید که در زمانهای آخر منتظر یک شخص خاص باشیم که تجسم و مظهر تمامی شرارت خواهد بود. «تا آن مرد شریر یعنی فرزند هلاکت ظاهر نگردد، آن روز نخواهد آمد؛ که او مخالفت می‌کند و خود را بلندتر

می‌سازد از هر چه به خدا یا به معبود مسمی شود به حدی که مثل خدا در هیکل خدا نشسته، خود را می‌نماید که خداست» (۲ تسالونیکیان ۲: ۳، ۴).

آیات و عجایب

کتاب مقدس همچنین به عجایب و آیات چشمگیر به عنوان نشانه‌ای برای شروع زمانهای آخر اشاره می‌کند که عبارتند از جنگها، قحطی‌ها و زلزله‌ها در نقاط مختلف؛ اینها آغاز درد زه می‌باشند و به دنبال آن، عالم هستی تولدی نو خواهد یافت. همچنین علائم ترسناکی در آسمان رخ خواهد داد و قوات آسمان متزلزل خواهد شد «متی ۲۴: ۲۹، ۳۰؛ مرقس ۱۳: ۲۴، ۲۵؛ لوقا ۲۱: ۲۵، ۲۶».

۲- بازگشت مسیح

پس از این نشانه‌ها، پسر انسان را خواهند دید که با ابرهای آسمان می‌آید.

زمان بازگشت مسیح

بعضی معتقدند که آمدن مسیح ناگهانی خواهد بود. بنا بر این، امکان دارد همین الان و یا هر زمان دیگری باشد. اما کتاب مقدس تعلیم می‌دهد که وقایع و علامت‌هایی که اشاره شده، می‌باید قبل از آمدن مسیح صورت گیرند. از دیدگاه خدا آمدن مسیح همیشه نزدیک است (عبرانیان ۱۰: ۲۵؛ یعقوب ۵: ۹؛ ۱ پطرس ۴: ۵)، اما هیچ کس نه فرشتگان و نه حتی پسر انسان نمی‌تواند زمان دقیق آن را تعیین کند (متی ۲۴: ۳۶).

طریق بازگشت مسیح

خود مسیح باز خواهد گشت. او که قبلاً در روز پنطیکاست در روح آمده

بود، این بار با بدن باز خواهد گشت، به صورت قابل رؤیت (متی ۳۰:۲۴؛ ۶۴:۲۶؛ اعمال ۱۱:۱؛ تیطس ۱۳:۲؛ مکاشفه ۷:۱). اگرچه چندین واقعه پیش از بازگشت او روی خواهد داد، اما باز هم غیر منتظره خواهد بود و مردم را غافلگیر خواهد نمود (متی ۲۴:۳۷-۴۴؛ ۱۲-۱:۲۵؛ اتسالونیکیان ۲:۵، ۳؛ مکاشفه ۳:۳). بازگشت او پر شکوه و پیروزمند خواهد بود. ابرهای آسمان اربابه او (متی ۳۰:۲۴)، فرشتگان محافظان وی (۲ تسالونیکیان ۷:۱)، رئیس فرشتگان منادی او (۱ تسالونیکیان ۴:۱۶)، و مقدسین خدا، ملتزمین پر جلال وی (۱ تسالونیکیان ۳:۱۳؛ ۲ تسالونیکیان ۱:۱۰) خواهند بود.

هدف از بازگشت مسیح

مسیح می‌آید تا آینده پر شکوه یعنی ابدیت را آغاز کند. او این کار را به وسیله دو واقعه عظیم انجام خواهد داد: قیامت مردگان و داوری نهایی (یوحنا ۵:۲۵-۲۹؛ اعمال ۳۱:۱۷؛ رومیان ۲:۳-۱۶؛ ۲ قرنتیان ۵:۱۰؛ فیلیپیان ۳:۲۰، ۲۱؛ ۱ تسالونیکیان ۴:۱۳-۱۷؛ ۲ پطرس ۳:۱۰-۱۳؛ مکاشفه ۱۱-۱۲:۲۰؛ ۱۲:۲۲).

۳- مسأله دوره هزار ساله

بعضی معتقدند که بازگشت مسیح یا به دنبال دوره هزار ساله خواهد بود، یا همراه آن.

دیدگاه پس هزاره‌ای

دیدگاه پس هزاره‌ای تعلیم می‌دهد که بازگشت مسیح پس از دوره هزار ساله رخ خواهد داد. دوره هزار ساله دوره‌ای است که انجیل بشارت داده می‌شود، که الان ما در آن دوره زندگی می‌کنیم؛ و در پایان این دوره، مسیح

ظاهر خواهد شد. انتظار این است که انجیل در پایان این دوره بسیار مؤثرتر عمل کند از آنچه که در حال حاضر شاهدش هستیم. این دوره آغازگر دوره‌ای خواهد بود که در آن، عدالت و صلح و برکات روحانی حاکم خواهد بود. امروزه، بعضی حتی انتظار دارند که این دوره فقط نتیجه نهایی فرایند صرف تکامل باشد. اما چنین انتظاری با آنچه که کتاب مقدس در مورد ارتداد بزرگ در زمانهای آخر می‌گوید، متناقض به نظر می‌رسد.

دیدگاه پیش‌هزاره‌ای

بر اساس دیدگاه پیش‌هزاره‌ای، مسیح به‌هنگام بازگشت خود، سلطنت داود را بار دیگر بر روی زمین برقرار خواهد ساخت، و برای مدت هزار سال در اورشلیم سلطنت خواهد کرد. این اعتقاد بر اساس تفسیر تحت‌اللفظی نوشته‌های انبیا و مکاشفه ۱:۲۰-۶ می‌باشد. طبق این اعتقاد، ملکوت خدا حکومتی است زمینی و ملی، در حالی که عهدجدید آن را روحانی و عالم‌گیر توصیف می‌نماید، ملکوتی که حتی الان نیز وجود دارد (متی ۱۱:۱۱؛ ۲۸:۱۲؛ لوقا ۲۱:۱۷، یوحنا ۱۸:۳۶، ۳۷؛ کولسیان ۱:۱۳). عهدجدید به هیچ وجه سخنی از پادشاهی زمینی و دنیایی مسیح به‌میان نمی‌آورد، بلکه از پادشاهی آسمانی (۲ تیموتاؤس ۴:۱۸) و ابدی او (۲ پطرس ۱:۱۱) سخن می‌گوید. به‌علاوه، شالوده اصلی این نظریه مکاشفه ۱:۲۰-۶ می‌باشد که بیانگر صحنه‌ای است در آسمان، و در آن هیچ اشاره‌ای نه به یهودیان می‌شود، نه به پادشاهی زمینی و ملی، و نه به فلسطین به‌عنوان محل حکومت مسیح.

آیاتی برای حفظ کردن در باره موضوعات مورد بحث:

الف: دعوت و بشارت به امت‌ها

متی ۱۴:۲۴ «و به این بشارتِ ملکوت در تمام عالم موعظه خواهد شد تا بر جمیع امت‌ها شهادتی شود آنگاه انتها خواهد رسید.»
 رومیان ۲۵:۱۱، ۲۶ «زیرا ای برادران نمی‌خواهم شما از این سرّ بی‌خبر باشید که مبادا خود را دانا انگارید که مادامی که پری امت‌ها درنیاید، سخت دلی بر بعضی از اسرائیل طاری گشته است و همچنین همگی اسرائیل نجات خواهند یافت چنانکه مکتوب است که از صهیون نجات دهنده‌ای ظاهر خواهد شد و بی‌دینی را از یعقوب خواهد برداشت.»

ب: توبه و بازگشت اسرائیل

رومیان ۲۶:۱۱ به قسمت الف رجوع شود
 ۲قرنثیان ۱۵:۳-۱۶ «بلکه تا امروز وقتی که موسی را می‌خوانند نقاب بر دل ایشان برقرار می‌ماند. لیکن هرگاه به سوی خداوند رجوع کنند نقاب برداشته می‌شود.»

ج: ارتداد بزرگ و مصیبت عظیم

متی ۱۳:۹-۲۴ «اما همه اینها آغاز دردهای زه است آنگاه شما را به مصیبت سپرده، خواهند کشت و جمیع امت‌ها به جهت اسم من از شما نفرت کنند و در آن زمان بسیاری لغزش خورده یکدیگر را تسلیم کنند و از یکدیگر نفرت گیرند و بسا انبیای کذب ظاهر شده بسیاری را گمراه کنند و بجهت افزونی گناه محبت بسیاری سرد خواهد شد. لیکن هر که تا به انتها صبر کند نجات یابد.»

متی ۲۱:۲۴، ۲۲ «زیرا که در آن زمان چنان مصیبت عظیمی ظاهر

می‌شود که از ابتدا عالم تا کنون نشده و نخواهد شد و اگر آن ایام کوتاه نشدی هیچ بشری نجات نیافتی لیکن بخاطر برگزیدگان آن روزها کوتاه خواهد شد.»

د: ظهور ضد مسیح

۲ تسالونیکیان ۲: ۸، ۹ «آنگاه آن بی دین ظاهر خواهد شد که عیسی خداوند او را به نفَس دهان خود هلاک خواهد کرد و به تجلّی ظهور خویش او را نابود خواهد ساخت که ظهور او به عمل شیطان است با هر نوع قوّت و آیات و عجائب دروغ.»

ایوحنا ۲: ۱۸، ۲۲ «و می‌دانیم که هر که از خدا مولود شده است گناه نمی‌کند بلکه کسی که از خدا تولّد یافت خود را نگاه می‌دارد و آن شریر او را لمس نمی‌کند.»

ه: بازگشت مسیح

متی ۲۴: ۴۴ «لهذا شما نیز حاضر باشید زیرا در ساعتی که گمان نبرید پسر انسان می‌آید.»

فیلیپیان ۳: ۲۰ «اَما وطن ما در آسمانست که از آنجا نیز نجات دهنده یعنی عیسی مسیح خداوند را انتظار می‌کشیم.»
تیطس ۲: ۱۳ «و آن امید مبارک و تجلی جلال خدای عظیم و نجات دهنده خود ما عیسی مسیح را انتظار کشیم.»

برای مطالعه بیشتر

الف) قسمت‌هایی از کتاب مقدس را که بیان می‌کنند که بازگشت مسیح بسیار نزدیک است، چگونه توضیح می‌دهید؟ متی ۲۸: ۱۶؛ ۲۴: ۳۴؛ عبرانیان ۱۰: ۲۵؛ یعقوب ۵: ۹؛ ۱ پطرس ۴: ۵؛ ایوحنا ۲: ۱۸.

- ب) «دجال» یا «ضد مسیح» که کتاب مقدس از آن سخن می‌گوید، چه کسی است؟ متی ۲۴:۲۴؛ یوحنا ۱۸:۲.
- ج) در پاسخ به این عقیده که بازگشت مسیح مربوط به گذشته است و او در روح بازگشت کرده، چه جوابی می‌دهید؟ یوحنا ۱۴:۱۸، ۲۸.

سؤالاتی برای هرور مطالب

- ۱- چه وقایع مهمی قبل از بازگشت مسیح روی خواهد داد؟
- ۲- از چه جنبه‌ای می‌باید به امت‌ها بشارت داده شود؟
- ۳- پیشگویی ایمان آوردن اسرائیل را چگونه باید استنباط نمود؟
- ۴- ارتداد بزرگ و مصیبت عظیم چه هستند؟
- ۵- منظور کتاب مقدس زمانی که صحبت از ضد مسیح می‌نماید، چیست؟
- ۶- از چه جنبه‌ای اکنون هم دجالان وجود دارند؟
- ۷- چه آیاتی قبل از آمدن مسیح روی خواهند داد؟
- ۸- بازگشت مسیح از چه جهت باید قریب‌الوقوع انگاشته شود؟
- ۹- آیا می‌توانیم بازگشت مسیح را واقعه‌ای بدانیم که قبلاً روی داده است؟ یا نه؟ به چه دلیل؟
- ۱۰- چگونه می‌توانید ثابت کنید که بازگشت مسیح فیزیکی و قابل رؤیت خواهد بود؟
- ۱۱- چگونه بازگشت مسیح می‌تواند ناگهانی باشد در حالی که قبل از آن آیاتی روی خواهد داد؟
- ۱۲- هدف از بازگشت مسیح چیست؟
- ۱۳- تفاوت بین دیدگاه پیش‌هزاره‌ای و پس‌هزاره‌ای در چیست؟
- ۱۴- چه ایراداتی بر این نظریه‌ها وارد شده است؟

قیامت، دلوری نهایی، و وضعیت نهایی

۱- قیامت

کتاب مقدس تعلیم می‌دهد که در زمان بازگشت مسیح مردگان زنده خواهند شد. عهدعتیق به وضوح در اشعیا ۱۹:۲۶ و دانیال ۲:۱۲ در این مورد سخن می‌گوید. عهدجدید شامل شواهد و دلایل بیشتری در این مورد می‌باشد (یوحنا ۵:۲۵-۲۹؛ ۶:۳۹، ۴۰، ۴۴؛ ۱۱:۲۴، ۲۵؛ اقرنتیان ۱۵؛ اتسالونیکیان ۴:۱۳-۱۷؛ مکاشفه ۱۳:۲۰).

خصوصیت قیامت

کتاب مقدس به ما تعلیم می‌دهد که چشم‌انتظار قیامت بدن (قیامتی جسمانی یا فیزیکی) باشیم، همانند قیام مسیح. رستگاری در مسیح، بدن را نیز شامل می‌گردد (رومیان ۸:۲۳؛ اقرنتیان ۶:۱۳-۲۰). چنین قیامتی به وضوح در اول قرنتیان ۱۵ و رومیان ۸:۱۱ تعلیم داده شده است. این قیامت هم مربوط به عادلان می‌گردد و هم ظالمان؛ اما به‌عنوان یک عمل رهایی‌بخش و پر جلال فقط مربوط به عادلان می‌گردد. برای ظالمان اتحاد مجدد بدن و روح به‌منظور مجازات نهایی، یعنی مرگ جاودانی می‌باشد.

زمان قیامت

بر اساس تعلیم کتاب مقدس، قیامت مردگان همزمان با بازگشت مسیح و در روز آخر خواهد بود و بلافاصله پیش از داوری نهایی صورت خواهد گرفت (یوحنا ۵: ۲۷-۲۹؛ ۶: ۳۹، ۴۰، ۴۴، ۵۴؛ ۱۱: ۲۴؛ اقرنتیان ۱۵: ۲۳؛ فیلیپیان ۳: ۲۰، ۲۱؛ مکاشفه ۱۱: ۱۵-۱۱). پیروان دیدگاه پیش هزاره‌ای معتقد به دو قیامت می‌باشند: یکی مربوط به عادلان به‌هنگام بازگشت مسیح، و دیگری مربوط به ناعادلان هزار سال بعد، در پایان جهان. اما کتاب مقدس تعلیم می‌دهد که قیامت هر دو در یک زمان رخ خواهد داد (دانیال ۱۲: ۲؛ یوحنا ۵: ۲۸، ۲۹؛ اعمال ۲۴: ۱۵). کلام خدا داوری شریان را به بازگشت مسیح مربوط می‌گرداند (۲ تسالونیکیان ۱: ۷-۱۰)، و قیامت عادلان را در روز آخر قرار می‌دهد (یوحنا ۶: ۳۹، ۴۰، ۴۴، ۵۴؛ ۱۱: ۲۴).

۲- داوری نهایی

آموزه قیامت، ما را بسوی داوری نهایی هدایت می‌نماید. کتاب مقدس از آمدن داوری نهایی به وضوح و با قاطعیت سخن می‌گوید (مزمور ۹۶: ۱۳؛ ۹۸: ۹؛ جامعه ۳: ۱۷؛ ۱۲: ۱۴؛ متی ۲۵: ۳۱-۴۶؛ رومیان ۲: ۵-۱۰؛ ۲ اقرنتیان ۵: ۱۰؛ ۲ تیموتاؤس ۴: ۱؛ اپطرس ۴: ۵؛ مکاشفه ۱۱: ۱۴).

داور و همکاران او

مسیح به‌عنوان شفیع، داور خواهد بود (متی ۲۵: ۳۱، ۳۲؛ یوحنا ۵: ۲۷؛ اعمال ۱۰: ۴۲؛ ۱۷: ۳۱؛ فیلیپیان ۲: ۱۰؛ تیموتاؤس ۴: ۱). این افتخار به مسیح به‌عنوان پاداشی برای کار کفاره‌ای او عطا شده است. فرشتگان در داوری به او کمک خواهند کرد (متی ۱۳: ۴۱، ۴۲؛ ۲۴: ۳۱؛ ۲۵: ۳۱). و همچنین مقدسین نیز سهمی در کار داوری مسیح خواهند داشت (اقرنتیان ۶: ۲، ۳؛ مکاشفه ۴: ۲۰).

لشخاصی که مورد داوری قرار خواهند گرفت

از کتاب مقدس کاملاً آشکار است که هر فردی از نژاد بشری در برابر تخت (مسند) داوری خواهد ایستاد (جامعه ۱۲:۱۴؛ متی ۱۲:۳۶، ۳۷؛ ۲۵:۳۲؛ رومیان ۱۴:۱۰؛ ۲قرن‌تیاں ۵:۱۰؛ مکاشفه ۱۲:۲۰). بعضی معتقدند که عادلان مستثنا خواهند بود، اما این عقیده با متی ۱۳:۳۰، ۴۰:۴۹-۴۳؛ ۲۵:۳۱-۳۶؛ دوم قرن‌تیاں ۵:۱۰ در تضاد می‌باشد. مشخصاً دیوها نیز داوری خواهند شد (متی ۸:۲۹؛ اقرن‌تیاں ۶:۳؛ ۲پطرس ۲:۴؛ یهوذا ۶).

زمان داوری

داوری نهایی طبیعتاً در آخر دنیا خواهد بود و بلافاصله پس از قیامت مردگان روی خواهد داد (یوحنا ۵:۲۸، ۲۹؛ مکاشفه ۱۲:۲۰، ۱۳). مدت زمان داوری را نمی‌توان تعیین کرد. کتاب مقدس صحبت از «روز داوری» می‌نماید، اما ضرورتاً بدین معنا نیست که می‌باید یک‌روز ۲۴ ساعته باشد. همچنین هیچ پایه و اساسی برای دفاع از این عقیده پیش‌هزاره‌ای وجود ندارد که آن یک‌روز هزار ساله خواهد بود.

معیار داوری

معیاری که بر اساس آن مقدسین و گناهکاران داوری خواهند شد به وضوح اراده آشکار شده خدا می‌باشد. امت‌ها بر اساس قانون طبیعت داوری خواهند شد، یهودیان بر اساس مکاشفه عهدعتیق، و آنهایی که با مکاشفه کامل انجیل آشنا هستند بر اساس آن مورد داوری قرار خواهند گرفت (رومیان ۲:۱۲). خدا به هر انسانی آن را خواهد داد که شایسته و سزاوارش می‌باشد.

۳- وضعیت نهایی

داوری نهایی در جهت مشخص نمودن جایگاه یا وضعیت نهایی هر شخص عمل می‌کند.

وضعیت نهایی شریران

شریران به مکان مجازات که «جهنم» نامیده می‌شود، فرستاده می‌گردند. بعضی مخالفند که جهنم یک مکان است و آن را صرفاً یک وضعیت در نظر می‌گیرند، اما کتاب مقدس فقط از اصطلاحات مکانی استفاده می‌کند. برای مثال صحبت از «تنور آتش» (متی ۱۳:۴۲)، «دریاچه آتش» (مکاشفه ۱۴:۲۰، ۱۵)، و «زندان» (۱ پطرس ۳:۱۹) می‌نماید و تمامی اینها اصطلاحات مکانی هستند. در این مکان آنها بطور کامل از الطاف الهی محروم بوده، اضطراب و ناآرامی بی‌پایانی را تجربه نموده، از دردهای شدیدی در جسم و روح خود رنج خواهند برد، و عذاب شدید وجدان و اضطراب و ناامیدی را متحمل خواهند گردید (متی ۸:۱۲، ۱۳؛ مرقس ۹:۴۷، ۴۸؛ لوقا ۱۶:۲۳، ۲۸؛ مکاشفه ۱۴:۱۰؛ ۲۱:۸). در آنجا درجاتی در مجازات‌های آنها وجود خواهد داشت (متی ۱۱:۲۲، ۲۴؛ لوقا ۱۲:۴۷، ۴۸؛ ۲۰:۴۷). کاملاً مشخص است که مجازات و تنبیه آنها ابدی است. بعضی به این دلیل که واژه‌های ابدی یا جاویدان ممکن است فقط اشاره به یک دوره طولانی زمان داشته باشند، با این امر مخالف هستند. اما این معنی معمول این لغات نمی‌باشد و هیچ دلیلی وجود ندارد که هنگام به کار رفتن این لغات برای مجازات شریران، چنین معانی‌یی را برای آنها در نظر بگیریم. علاوه بر این، اصطلاحات دیگر به کار رفته، اشاره به بی‌پایان بودن مجازات می‌نمایند (مرقس ۹:۴۳، ۴۸؛ لوقا ۱۶:۲۶).

وضعیت نهایی عادلان

پایان دنیا و استقرار خلقت نو پیش از وضعیت نهایی ایمانداران رخ خواهد داد. خلقت نو آفرینشی کاملاً جدید نخواهد بود، بلکه بیشتر احیای خلقت حاضر (مزمور ۱۰۲:۲۶، ۲۷؛ عبرانیان ۱۲:۲۶-۲۸) خواهد بود. آسمان محل سکونت دائمی ایمانداران خواهد بود. بعضی آسمان را صرفاً به عنوان یک موقعیت در نظر می‌گیرند در حالی که کتاب مقدس بارها از آسمان به عنوان یک مکان سخن گفته است (یوحنا ۱۴:۲؛ متی ۱۲:۲۲، ۱۳:۲۵؛ ۱۰:۱۲-۱۲). عادلان نه تنها وارث آسمان خواهند شد، بلکه وارد خلقت نو می‌گردند (متی ۵:۵؛ مکاشفه ۱:۲۱-۳). حیات جاودان به عنوان پاداش عادلان ذکر شده است، یعنی نه صرفاً یک زندگی بی پایان، بلکه زندگی بی در کمال غنا و پری بدون هیچ اثری از نقص‌ها و پریشانی‌های دنیای حاضر. این زندگی غنی از لذت مشارکت و ارتباط داشتن با خدا ناشی خواهد شد که برآستی جوهر زندگی جاوید است (مکاشفه ۳:۲۱). گرچه در آسمان همه از سعادت و خوشی کامل بهره خواهند برد، اما این سعادت از درجاتی برخوردار خواهد بود (دانیال ۳:۱۲؛ ۲قرنطیان ۹:۶).

آیاتی برای حفظ کردن در باره موضوعات مورد بحث:

الف) قیامت:

دانیال ۲:۱۲ «و بسیاری از آنانی که در خاک زمین خوابیده‌اند، بیدار خواهند شد؛ اما اینان بجهت حیات جاودانی و آنان بجهت خجالت و حقارت جاودانی.»

یوحنا ۵:۲۸-۲۹ «و بیرون خواهند آمد؛ هر که اعمال نیکو کرد برای قیامت حیات و هر که اعمال بد کرد بجهت قیامت داوری. من از خود هیچ نمی‌توانم کرد بلکه چنانکه شنیده‌ام داوری می‌کنم و داوری من عادل است»

زیرا که اراده خود را طالب نیستم بلکه اراده پدری که مرا فرستاده است.»
 اعمال ۱۵:۲۴ «و به خدا امیدوارم چنانکه ایشان نیز قبول دارند که
 قیامت مردگان از عادلان و ظالمان نیز خواهد شد.»

ب) قیامت بدن:

رومیان ۱۱:۸ «و اگر روح او که عیسی را از مردگان برخیزانید در شما
 ساکن باشد او که مسیح را از مردگان برخیزانید بدنهای فانی شما را نیز زنده
 خواهد ساخت به روح خود که در شما ساکن است.»
 اقرنتیان ۳۵:۱۵ «اما اگر کسی گوید مردگان چگونه برمی خیزند و به
 کدام بدن می آیند...» همچنین آیه ۴۴ «جسم نفسانی کاشته می شود و
 جسم روحانی بر می خیزد.»

ج) قیامت در روز آخر یا به هنگام بازگشت مسیح:

اقرنتیان ۲۲:۱۵، ۲۳ «و چنانکه در آدم همه می میرند، در مسیح نیز همه
 زنده خواهند گشت. لیکن هر کس به رتبه خود، مسیح نوبر است و بعد
 آنانی که در وقت آمدن او از آن مسیح می باشند.»
 اتسالونیکیان ۴:۱۶ «زیرا خود خداوند با صدا و با آواز رئیس فرشتگان
 و با صور خدا از آسمان نازل خواهد شد و مردگان در مسیح اول خواهند
 برخاست.»
 یوحنا ۶:۴۰ «و اراده فرستنده من این است که هر که پسر را دید و بدو
 ایمان آورد حیات جاودانی داشته باشد و من در روز باز پسین او را خواهم
 برخیزانید.»

د) داوری نهایی با مسیح به عنوان داور:

۲قرنتیان ۵:۱۰ «زیرا لازم است که همه ما پیش مسند مسیح حاضر

شویم تا هر کس اعمال بدنی خود را بیابد بحسب آنچه کرده باشد چه نیک چه بد.»

۲ تیموتاؤس ۱:۴ «ترا در حضور خدا و مسیح عیسی که بر زندگان و مردگان داوری خواهد کرد قسم می‌دهم و به ظهور و ملکوت او.»
مکاشفه ۱۲:۲۰ «و مردگان را خرد و بزرگ دیدم که پیش تخت ایستاده بودند و دفترها را گشودند. پس دفتری دیگر گشوده شد که دفتر حیات است و بر مردگان داوری شد بحسب اعمال ایشان از آنچه در دفترها مکتوب است.»

ه) پاداش و مجازات جاودانی:

متی ۴۶:۲۵ «و ایشان در عذاب جاودانی خواهند رفت اما عادلان در حیات جاودانی.»

رومیان ۸:۶:۲ «که به هر کس بر حسب اعمالش جزا خواهد داد؛ اما به آنانی که با صبر در اعمال نیکو طالب جلال و اکرام و بقایند حیات جاودانی را و اما به اهل تعصب که اطاعت راستی نمی‌کنند بلکه مطیع ناراستی می‌باشند، خشم و غضب.»

۲ تسالونیکیان ۱:۹ «که ایشان به قصاص هلاکت جاودانی خواهند رسید از حضور خداوند و جلال قوت او.»

و) درجات مختلف در پاداشها و مجازات:

دانیال ۳:۱۲ «و حکیمان مثل روشنایی افلاک خواهند درخشید و آنانی که بسیاری را به راه عدالت رهبری می‌نمایند مانند ستارگان خواهند بود تا ابدالآباد.»

لوقا ۱۲:۴۷، ۴۸ «اما آن غلامی که اراده مولای خویش را دانست و خود را مهیا نساخت تا به اراده او عمل نماید، تازیانه بسیار خواهد خورد؛ اما

آنکه نادانسته کارهای شایسته ضرب کند تازیانه کم خواهد خورد. و به هر کسی که عطا زیاده شود از وی مطالبه زیادتر گردد و نزد هر که امانت بیشتر نهند از او بازخواست زیادتر خواهند کرد.»

۲قرن‌تین ۹:۶ «اما خلاصه این است هر که با بخیلی کارد با بخیلی هم درو کند و هر که با برکت کارد با برکت نیز درو کند.»

برای مطالعه بیشتر

- الف) مسیح در متی ۲۲: ۲۳-۳۳ چگونه در مورد قیامت استدلال می‌کند؟
- ب) آیا پولس در دوم تسالونیکیان ۱:۷-۱۰ زمان داوری شریران را هزار سال بعد از بازگشت مسیح قرار می‌دهد؟
- ج) آیا اول قرن‌تین ۶:۳ ثابت می‌کند که حتی فرشتگان نیکو نیز داوری خواهند شد؟

سؤالاتی برای مرور مطالب

- ۱- چگونه می‌توانید از عهدجدید قیامت بدنهارا ثابت نمایید؟
- ۲- دلیل کتاب مقدسی برای قیامت شریران چیست؟
- ۳- قیامت شریران، با قیامت عادلان چه تفاوتی دارد؟
- ۴- تعلیم کتاب مقدس در مورد زمان قیامت چیست؟
- ۵- چگونه می‌توانید تعلیم دو قیامت را رد نمایید؟
- ۶- چه دلیل کتاب مقدسی برای داوری نهایی وجود دارد؟
- ۷- چه کسی داور خواهد بود و چه اشخاصی به او کمک خواهند کرد؟
- ۸- چه گروههایی داوری خواهند شد؟
- ۹- چه زمانی داوری نهایی روی خواهد داد و چه مدت به طول خواهد انجامید؟

- ۱۰- با چه معیار و ملاکی انسان داوری خواهد شد؟
- ۱۱- مجازات شریران شامل چه چیزی می‌گردد؟
- ۱۲- چگونه می‌توانید ثابت کنید که این مجازات ابدی خواهد بود؟
- ۱۳- آیا خلقت نو آفرینشی تماماً جدید خواهد بود؟
- ۱۴- پاداش عادلان چه خواهد بود؟